

УДК 378.016:168.522

Маршицька В.В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української
словесності та культури,
Національний університет державної
податкової служби України

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ПОЗИЦІЙ СТУДЕНТІВ У НОВИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

Розкриваються особливості формування світоглядних позицій студентів у вітчизняній та світовій практиці університетської освіти у нових соціокультурних умовах підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Проаналізовано особливості процесу моделювання культурного поля життєдіяльності особистості з врахуванням якісних характеристик культури, адекватних новим тенденціям соціального життя.

Ключові слова: *культурологічні знання, цінності, творчий потенціал особистості, формування світоглядних позицій студентів у вищих навчальних закладах.*

Раскрываются особенности формирования мировоззренческих позиций студентов в отечественной и мировой практике университетского образования в новых социокультурных условиях подготовки специалистов в высших учебных заведениях. Проанализированы особенности процесса моделирования культурного поля жизнедеятельности личности с учетом качественных характеристик культуры, адекватных новым тенденциям социальной жизни.

Ключевые слова: *культурологические знания, ценности, творческий потенциал личности, формирование мировоззренческих позиций студентов в высших учебных заведениях.*

Reveals the peculiarities of formation worldview of students in the national and international practice of university education in the new socio-cultural conditions of training in higher education. The features of the modeling process of cultural fields of life of the individual, taking into account the qualitative characteristics of culture, new trends of adequate social life.

Key words: *cultural knowledge, values, creative potention of human, formation worldview of students in higher education.*

Глобальний розвиток людства в останні століття, становлення цілісного все більш взаємозалежного спільного соціального світу ставлять основним імперативом для сучасного суспільства переміщення людини у епіцентр усіх соціальних подій, пошук шляхів і форм її активної участі у постановці і спробах вирішення суспільних завдань від місцевого до планетарного рівня і все більше актуалізують завдання таких змін освіти, коли вона відчутно визначатиме питання принципової керованості розвитком людства.

Більшість дослідників суттєвою рисою глобалізації визнає її істотний вплив на суспільство, на особистість кожного суб'єкта глобалізації, але в реальності нова світоглядна система онтологічних, гносеологічних і аксіологічних орієнтирів не корелюється з традиційно локальними, національними процесами, що ускладнює гармонізацію відносин особистості і нової форми соціальності, народженої глобалізацією. Дослідження освіти не лише як окремої соціальної системи, але й освітнього характеру соціальних змін загалом створює важливі теоретичні та практичні перспективи для перосмислення ролі особистості у розвитку суспільства – від локального до глобального рівня.

Сучасні вищі навчальні заклади, незалежно від того, наскільки вони проповідують просвітницько-гуманістичну прихильність до гуманістичних і демократичних цінностей, усе більше набувають комерційних рис. Це не може не породжувати колізій бездуховності. У соціальному ж середовищі

аморальна освіта формує аморальних фахівців, які, реалізуючи тільки програму благополуччя з погляду одержання прибутку, не несуть відповідальності за результати своєї діяльності, в остаточному підсумку руйнуючи середовище свого існування й ставлячи під загрозу своє власне життя й життя оточуючих людей.

Традиційно у структурі вітчизняної вищої професійної освіти передбачається фундаментальна загальноосвітня складова. Фундаментальність вищої професійної освіти трактується як енциклопедичність та висока теоретичність знань, що їх здобувають студенти. Цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки у ВНЗ України традиційно складався із дисциплін: "Філософія", "Історія", "Соціологія", "Політологія", "Правознавство", "Основи економічних знань", "Культурологія", "Релігієзнавство", "Етика", "Естетика", "Українська ділова мова" та "Іноземна мова за фаховим спрямуванням". Три роки тому, аргументуючи це необхідністю наближення до європейських моделей освіти в контексті Болонського процесу, була здійснена реформа гуманітарної складової вищої професійної освіти в Україні. Провідною ідеєю реформи було визначено виділення обов'язкових для вивчення та елективних гуманітарних дисциплін. До блоку елективних, тобто необов'язкових для вивчення, дисциплін, як правило, включаються "Релігієзнавство", "Етика", "Естетика", "Культурологія", "Соціологія", "Політологія" тощо; додається варіативний компонент у вигляді спецкурсів, які представляють деякі проблемні напрями базових соціально-гуманітарних дисциплін. Склад та структура дисциплін елективного характеру варіюється у навчальних планах ВНЗ України, що, до речі, є характерною особливістю світової університетської практики із 60-х років ХХ ст. Зауважимо, що у різних країнах світу саме у цей період відбувалися процеси і схожі, і протилежні.

Так, у навчальних закладах США, як свідчать дані порівняльної педагогіки, обсяг гуманітарних дисциплін є значним і має тенденцію до

зростання. проаналізувавши основні тенденції розвитку університетів на Заході та Сході, Н.Ладижець пише: "Навіть традиційно технічно і технологічно орієнтовані університети змушені сьогодні суттєво збільшити кількість аудиторних годин та перелік соціально-гуманітарних дисциплін. При цьому виходять з того, що гуманітарні дисципліни повинні забезпечити індивідуально-особистісний розвиток, а соціальні науки – формувати цілісне уявлення про розвиток суспільства як системи" [6, с.221].

У системі вищої освіти Японії перелік загальноосвітніх курсів є також значним. Культурологічні курси представлені у групі "гуманітарні й ті, що належать до них, науки": етика, релігія, література, музика разом із філософією та історією – та в групі "соціальні науки": освіта, моральна освіта, антропологія поряд із соціологією, правом, політикою, економікою, психологією. У системі національної освіти Китаю серед обов'язкових гуманітарних курсів – філософія, етика, рідна та іноземна мова, суспільно-політичні вчення.

Проблема посилення значущості етичної освіти та морального виховання в освітніх системах за кордоном, зазначає Т.Зюніна [4], заслуговує окремого розгляду. Домінантною у культурологічній підготовці є проблема етичної освіти та морального виховання, що відобразилося і у визначенні однієї із провідних сфер компетентності випускників університетів на Заході – "особистісно-етичної". Як свідчать міжнародні документи, університети Заходу в останнє десятиліття зорієнтовані на етизацію освіти, що пояснюється усвідомленням непересічного значення етики як прикладного філософського знання, яке домінує за ознакою соціальної актуальності на сучасному етапі розвитку, в умовах антропологічної кризи, постмодерністського стану духу. Цим зумовлено визначення важливості етики в культурі та освіті. Сьогодні центри прикладної етики є майже при кожному європейському університеті,

університетах США, а у Франції, наприклад, створений Національний комітет з етики.

Усвідомлення педагогами тенденції до різкого падіння загальної культури молоді зумовило прагнення змінити ситуацію засобами актуалізації класичного надбання людства, перетворюючи цей пласт в основу свідомості молодого покоління.

Культурологічні знання, які визначають філософсько-світоглядне мислення особистості, не лише стають сьогодні однією з головних парадигм інтелектуальної освіти, але й забезпечують ціннісно-смысловий розвиток студента. Саме освічений дух набуває здатності приймати в себе світи культурологічних пластів, є відкритим для найширших і найпродуктивніших зв'язків із минулим, сучасним і майбутнім.

Системні та глибокі культурологічні знання не лише розвивають логічне, абстрактне мислення, дозволяють виходити на синтез знань з усіх наук із метою розуміння гармонії світу, але й стимулюють прагнення студента до нових знань, до наукових відкриттів, до якісної професійної самореалізації. Процес окультурення набуває дієвого духовно-енергетичного змісту, сприяє залученню молоді у систему соціокультурних відносин, освоєнню нею соціокультурних ролей, її духовному, національно-громадянському, професійному самовизначенню, "вростанню" особистості у культуру свого суспільства, своєї соціальної та професійної сфери.

У філософсько-педагогічній думці новітнього часу, як зарубіжній, так і вітчизняній, сформувалася позиція, що в інформаційному суспільстві гуманітарна освіта має виконувати такі функції:

- готувати людину до життя за межами професії, оскільки необхідність професійних змін протягом життя диктує динаміка розвитку соціуму;

- готувати представників різних професій до соціального спілкування, що визначає необхідність пріоритетної орієнтації молоді на

загальнолюдські цінності, моральну відповідальність, яка дасть можливість розуміти одне одного для ефективного вирішення суспільних проблем;

- сприяти формування позитивної особистісної філософії, особистісної сутності, внутрішньої стійкості, здатності до самоорганізації, підвищення загальної культури;

- готувати нове покоління до життя у полікультурному суспільстві, заснованому на принципах демократії та ідеалах суспільної злагоди й соціальної справедливості.

Цикл культурологічних дисциплін утворює напрямок гуманітарної освіти у сучасній вищій школі і в умовах інформаційного суспільства має розглядатися як чинник:

- суспільної консолідації представників різних професійних груп;
- створення спільного культурного простору;
- формування світогляду, духовного розвитку молоді;
- формування орієнтації молоді на загальнолюдські цінності;
- загальнокультурного розвитку молоді.

I. Зязюн стверджує, що цінності необхідні й діють лише при добровільному і свідомому їх прийнятті в якості внутрішніх регуляторів сприймання, мислення й поведінки. Власне цінність виявляється і зумовлює людську діяльність через призму цілеорієнтованого бачення реальності завдяки потребам та інтересам людини, переведених на мову думок і почуттів, понять і образів, уявлень і суджень. Для оцінки людині необхідно мати розвинені уявлення про цінності, що виступають у якості орієнтованих критеріїв адаптивної та діяльнісної активності індивідуума [5, с. 9].

Модель соціокультурно визначеної особи майбутнього фахівця, як зазначає Л.Зеліско [3], яка відповідає методології сучасної вищої освіти, зумовлює доцільність єдності професійної культури із загальнолюдською культурою, рівноцінними в якій є духовна, національна, естетична,

політична, інтелектуальна, семіотична й інші складові множини культур повноцінної особистості, що протидіє однобокості її розвитку. Така особа студента виходить на творче, а не сциєнтичне мислення. При формуванні творчого мислення беремо до уваги поєднання оригінальності наукових і соціальних рішень, евристичності, гнучкості, уяви, внутрішньої мотивації, соціокультурного вибору. Творче мислення характеризується інсайтністю і дивергентністю, тобто "осаянням" і "схоплюванням" нового знання, здатністю до розширення сфери та видів діяльності.

Творче мислення завжди передбачає наявність варіантів, альтернативу вибору, його логіку і мобільність. Саме така спрямованість, яка сьогодні має визначати освітньо-виховний процес у виші, формує особу з активною життєвою позицією, складною структурою духовного світу, різними рівнями цінностей, здатною виходити на правильне розуміння співвідношення суспільного й особистого, гармонізацію особистого і суспільного.

Саме духовні, смислові форми культури, визначаючи когнітивно-ціннісний характер культурного простору, формують соціокультурні відносини людей, їх взаємодію у суспільстві, особистісне самовизначення і самозаявлення.

Проте головний зміст соціокультурного простору особистості визначають, насамперед, концепти цінностей та ідеалів. Через культурологічні знання історико-культурний досвід людства набуває для майбутнього фахівця особистісної значущості й імперативності, що визначає зміст його духовного, практичного життя, світоглядне підґрунтя, моральні засади, наповненість складових множин культур, яка визначає якість професійної діяльності у майбутньому. Тому культурологічна освіта пропонує звернутися до артефактів культури, в яких втілилися процеси реалізації сутнісних сил людини, з урахуванням особливостей соціокультурного життя. Саме культура, мова культури створює фонд пам'яті людства, фіксуючи, кодує і передаючи когнітивно-ціннісну

семантику буття соціальної реальності для наступних поколінь. Культурологія дає нам можливість бачення і розуміння співвідношення і взаємозв'язків наукових, художніх і моральних цінностей, що виводить на триаду Істина – Добро – Краса, яка є однією з найфундаментальніших у філософсько-культурологічному трактуванні буття як окремих спільнот, так і окремо взятого індивіда.

У сучасному суспільстві, що глобалізується, відбувається різного роду трансформації, які змушують людину бути толерантною, більш активно адаптуватися, актуалізувати свої сутнісні сили. Глобалізація приводить до кризи ідентичності, відчуження від суспільства, самовідчуження, агресивності, розриву зв'язків між поколіннями; змушує людину в умовах, що обновляються, самотійно виробляти свою індивідуальну траєкторію розвитку, нову стратегію комунікативної дії й поведінки у контексті викликів і ризиків сучасного суспільства.

Зважаючи на наведені вище концептуальні позиції та аналіз практики, можна було б зробити висновок, що необхідність реформи гуманітарної складової у тому вигляді, як вона відбулася була неадекватною реаліям соціального буття. На нашу думку, зарубіжний досвід необхідно досліджувати системно і критично, тому що у нас формується тенденція його ідеалізувати, ставитися до нього як до беззаперечного взірця для наслідування. Варто підкреслити, що на Заході дуже шанобливо ставляться до власних традицій, здобутків національної системи освіти. На нашу думку, ми орієнтуємося не на ті особливості освіти, які мають ключове значення. Наприклад, забезпечення випереджувального характеру змісту освіти; інтердисциплінарні студії тощо. Ми абсолютизуємо процесуальний бік навчального процесу, форми його організації і майже ігноруємо досягнення у проектуванні змісту освіти, зокрема, навчальних програм.

Взагалі, кожна освітянська реформа повинна мати у своїй основі ґрунтовні теоретичні засади. Система освіти повинна відсіювати гіпотези,

ефективність яких ставить під сумнів практика, та повертатися до найоптимальніших моделей, взірців організації навчально-виховного процесу.

Нова освітня парадигма вищої освіти має працювати на становлення компетентності, ерудиції, розвиток творчого потенціалу особистості, її культуротворчих здібностей.

Основною домінантою нової освітньої парадигми мають стати культурологічні знання, які роблять суб'єкта особистістю і є необхідною умовою її самореалізації у життєтворчості.

Список використаних джерел:

1. Беланова Р. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах / Україна — США / Р. Беланова. — К.: Центр практ. філософії. — 2001. — 216 с.
2. Дубовик О. Культурологічне забезпечення університетської освіти у США / О. Дубовик // Україна у світовому контексті: художня освіта: зб. наук. пр. / ред. кол. С. Черепанова, І. Зязюн, Н. Ничкало. — Л. — 2000. — Вип. 5. — 244 с.
3. Зеліско Л. Теоретична модель спеціаліста-правознавця: культурологічний аспект / Л. Зеліско // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2002. — № 6. — С. 144—153.
4. Зюніна Т. Потенціал гуманітарних дисциплін у формуванні світоглядних позицій студентства / Т. Зюніна // Вища школа. — 2013. — № 1. — С. 41-47.
5. Зязюн І. Криза цінностей — катастрофа суспільств і держав / І. Зязюн // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук, праць. — Вип. 2. — К. — 2010. — С. 7—19.
6. Ладыжец Н. Философия и практика университетского образования / Н. Ладыжец. — Ижевск. — 1995. — С. 221.

7. Манхейм К. Диагноз нашего времени / К. Манхейм. — М. — 1994. — 434 с.
8. Михайличенко О. Система освіти у сучасній Японії / О. Михайличенко, Н. Репетюк. — К.: Держ. лінг. ін-т. — 1997. — 20 с.
9. Михайличенко О. Система освіти у сучасному Китаї / О. Михайличенко, О. Шрестха. — К.: Держ. лінг. ун-т.: Схід—Захід — 1996. — 15 с.
10. Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры / Х. Ортега-и-Гассет. — М. — 1991. — 586 с.
11. Шевнюк О. Культурологічна освіта майбутнього вчителя / О. Шевнюк // Мистецтво та освіта. — 2003. — №4. — С.4-6.